

Aberria, identitatea eta demokrazia

Argazkiek ez dute proiektuaren konplexutasunaren berri ematen: gazte talde bat ikusten da mahai baten inguruan hizlari bati entzuten, edo kuxinez osatutako instalazio boro-bil batean eserita, eztabaidan. Edozer izan zitekeen: elkarte ekologista baten bilkura, munduari bizikletan bira eman dion bidaiariaren aurkezpena edo auto-laguntzako tailer bat. Aldiz, proiektu artistiko bat da. *Be(com)ing Dutch* izan zen bere izena, eta 2006 eta 2008 artean Herbeheretan garatutako pentsamendu eta erakusketa ekintza izan zen.

Be(com)ing Dutch izenak bi zentzu elkartzen ditu espresio batean: «Herbeheretarra izanez/bilakatuz» esan nahi du hitz jokoak, eta proiektuaren oinarritzko galderak gordetzen ditu bere baitan: zer esan nahi du nazionalitate bat izateak? Nola bilakatzen da gizabanako bat giza talde baten partaide? Nola osatzen da identitate nazionala? Nola barneratzen da horrelako identitate batean gizabanakoaren edo giza talde desberdinen aniztasuna? Guztiak erantzun bakar eta zuzena ez duten galderak, eta ondorioz prozesu luze baterako oinarri bihurtu zirenak lehen unetik.

Be(com)ing Dutch proiektuak fase desberdinak izan zituen: hasteko, nazionalismoa, dibertsitatea eta kokapena bezalako gaien inguruko konferentzia eta hitzaldiak; aldi berean, artista, komisario eta agente kulturalen hainbat elkarketa, ikuspegi desberdinak eztabaidatzeko lan-taldeak eta ekintzak antolatuz. Horien artean garrantzizkoena Eindhovenen egindako Caucusa izan zen. Izena amerikar indiarrek arazo komunei konponbideak bilatzeko egiten zuten tribuen bilkuratik dator, nahiz eta gaur egun Estatu Batuetan talde politikoez euren hautagai eta bozeramaileak hautatzeko era-

biltzen dituzten batzarrak izendatzeko erabili. Eindhovene-ko kasuan, kulturaren esparruan zehar deialdi irekia egin zen, hiru astez partaidetza, nazionalitatea, hiritartasuna eta identitatea bezalako gaien inguruan eztabaidatu nahi zutenak elkartzeko; eta, asanblea bidezko oinarritzko demokrazian oinarrituz, lan-talde bat osatu zen hiriko Van Abbe museoan.

Proiektu horren berezitasunen artean Caucusaren garrantzia dugu; izan ere, komisarioek (Charles Esche eta Annie Fletcher), partaideekin elkartu zirenean, galdera asko zituzten, baina ez prozesua burutuko zuen erakusketaren ideia finkorik. Esan zitekeen hiru aste horietan zehar erakusketa eraikiz joan zela, taldeko partaide askok lan bereziak osatu zituztelako proiekturako, eta hainbat gairen ikuspegienez hazketa eztabaida horien bitartez eratu zelako. Azken finean, komisarioek ulertu ulertzen zutelako talde-identitatea ez dela pertsona bakar batek zehaztu dezakeen zerbait; bazekitelako identitate nazional bati buruz hitz egiteak nahi eta nahi ez arazoak sortzen dituela, horren barne eta horren kanpo sentitzen diren pertsonen artean; eta argi zutelako, identitate hori anitza eta aldakorra den heinean, anitza eta aldakorra izan behar zuela horri buruz hitz egiteko prozesuak ere.

Politika eta partaidetza

Jacques Rancière filosofoak, politika eta estetikaren arteko loturak aztertzen saiatu zenean, elkarketa oinarritzko maila batean ezarri zuen, hots: estetika elementuen banaketa eta kokapena da, eta politikak gizartearen banaketa zehazten du. Politikak banaketa sozialean, bakoitzak momentu bakoitzean duen lekuan eta horrek eskaintzen dizkion aukeretan duenez funtsa, estetikoak da berez. Adibide politiko bezala, langilea aipatzen zuen Rancièrek: bere kokapen sozialak lanari denbora guztia dedikatzerara behartzen badu, politikari dedikatzeko astirik ez badu, ez du boterearen banake-

ta horretan ez lekurik, ez partaidetzarik. Eta kokapen hori, politikoaz gain, estetiko ere bada.

Hortik abia zitekeen Van Abbe museoko Caucusari egin ahaleko kritika: zeinek hartu zuen parte asanblea bidezko batzorde horretan? Bada, prozesuan parte hartzeko astia, aukera eta interesa zuen giza talde espezializatu batek. Kulturaren munduko talde homogeneoa interesetan zein hezkuntzan, eta ziur aski identitatearen inguruko diskurtso kritiko garatuarekin. Artearen teknokraziak, nolabait. Onartu beharra dago bertan elkartu zirenek ez zutela inoiz gizarte zabal baten ordezkari izatea aldarrikatu; baina, bestalde, zenbaitek ezusteko ederra hartu zuten euren gogoeta erakusketan kale-ratu eta Eindhoveneko hiriak aparteko harrera egin ez zionean. Izan ere, gaiak hiriaren izaerari keinua egin nahi zion, eta interes handia espero zuten antolatzaileek, baina ez zuten halakorik lortu. Dirudienez, hiritar gehienek museoaren beste edozein programa bat bezala ulertu zuten *Be(com)ing Dutch*, eta arreta berdina eskaini zioten: orokorrean museoa bisitatzen dutenak joan ziren; orokorrean ez doazenak, ez.

Artea, politika eta partaidetza lotura zaileko hiru puntu dira. Politikan, partaidetza funtsezkoa da botere-esparruen banaketan presente egoteko. Talde baten ikusgarritasuna baldintzatzeko, parte hartzea murriztu eta prozesuetatik kanporatzea da modurik eraginkorrena. Horrela, existitzen ez dela ere sinetsaraz daiteke. Artean ikusgarritasunak garrantzi handia du, baina partaidetza modu desberdinetan uler daiteke, eta horrek izan dezake maiz artearen definitzian bertan eragin zuzena.

Artearen partaidetzaren inguruko eztabaidak laburbilduz, bada ikuslea ikusle legez agente pasibotzat ulertzen duenik, eta, ondorioz, ekoizpenean barneratu nahi duenik, modu eraginkor batean artea giza gogoetarako tresna gisa aurkeztuz. Praktika horiek artearen eta politikaren arteko lotura zuzenki ulertu, eta demokratikoago izatearen aldarrikapena astintzen dute hainbatetan. Ikusle-partaideak jarrera aktibo bat hartzen du, nahiz eta askotan artistak ezarritako zenbait

parametreri jarraitzen dien artelanaren ezarpenean laguntzeko. Bi motatako kritika nagusi jasotzen dituzte halako praktikek: batetik, ezarritako parametroen jarraipen horri lotuta, partaidetza erretorikoa dela, zehaztutako gidoi bati jarraitu besterik egiten ez duelako ikusleak, benetako aukera zabalik gabe. Beste alde batetik, arte izatetik aktibismo izatera pasatzen direla, arte izaera galtzen dutelarik, askotan azken objektu fisiko bati uko egiten diotelako.

Badira, aldiz, ikuslea agente pasibo legez beharrean, pentsalari aktibo bezala definitzen duten zenbait, begirada eta gogoeta gizabanakoaren emantzipaziorako lehen pausotzat hartuz; eta pentsamendu askea lortzen duen ikuslea subjektu politiko bihurtzen da aldi berean. Partaidetza aktiboaren aldekoek, aldiz, artearen posizio hierarkikoa leporatzen diete horietako praktika zenbaiti, artearen eta ikuslearen arteko esparrua banatuz, artea bizitzatik aldendu eta giza indarra galtzen duela adieraziz. Edozein kasutan, bide desberdina jarraitu arren, akzioa eta kontenplazioa kontrajartzen dutenek badute puntu komun bat: izaki politiko aske baten bilaketa.

Demokrazia eta poliarkia

2011n, Rennesko La Criée arte zentroan, *Democ(k)racy* izeneko erakusketa egin zen. Proiektu zabalago baten barnean kokatzen zen erakusketa, hots, Europan zehar garatuko ziren erakusketa bidaiari mordo baten lehena bezala aurkeztu zen. Asmoa artearen ikuspegitik demokraziaren sistemaren baliagarritasuna, mugak edota manipulazioa aztertzea zen. Oraingoz La Criéekoa da zikloaren barnean gauzatu den erakusketa bakarra, baina, edozein kasutan, ez da azken urteotan geure giza antolamendu politikoa probatu nahi duen lehen ekimena.

Rennesen ikusgai ziren lanen artean, Daniel Knorrek 2006an Mexikon burututako proiektu bat aurkeztu zuen. *¡Extranjero ven a votar!* izena zuen, eta urte horretako hau-

teskundeetarako atzerritarrentzako hautestontzi bat prestatzean zetzan. Horren bidez, artistak hiritartasunaren eta eskubide politikoaren mugak adierazi nahi zituen, Santiago Sierra Veneziako biurtekoan Espainiako pabilioian espainiar pasaportearen zutenei bakarrik sarrera ahalbidetzen zien modu berberean. Ekintza guztiz artistiko eta sinbolikoa bazen ere, Mexikoko autoritateek azkar debekatu zuten, horrek ukitzen zituen puntu mingarriak are argiago utziz.

Istvan Szakats komisarioaren testuak, hain zuzen, asanblea bidezko demokraziatik errepresentazio bidezko sistemara pasatzerakoan galdu diren erabaki posibilitatea eta partaidetza kalitatea azpimarratzen ditu, sistema garaikideari maiz egiten zaion kritika. Horren argia da bien arteko desberdintasuna, ezen Robert Dahl politologoak gaurko sistemari izen berria jarri baitzion: poliarkia. Askotan idealizatzen zen asanblea bidezko demokrazia Atenasko ezaugarriekin soilik zen operatiboa: partaidetza murriztua, estatus antzeko pertsonaiek osatutako taldea. Poliarkiak askoz ere jende gehiagoren eskubide politikoak aitortzea ahalbidetu zuen; baina, aldi berean, partaidetza horren balioa gutxiagotuz joan da, ia anekdotikoa bihurtu den arte, lau urtean behineko bozera murriztuz hiritarraren boterea.

Poliarkiaren beste ezaugarri baten isla Vlad Nancaren lanetan aurki zitekeen Rennesen. Errumaniar artistak Sobiet Batasunaren eta Europar Batasunaren banderaren koloreak trukatu zituen, *Jada ez dakit zein batasunaren partaide izan nahi dudan* izenpean. Sobietar blokearen erorketa eta gero, «mendebaldeko» lurraldeetan demokrazia eta kapitalismoa elkarrekiko beharrezkoak diren bi osagai gisa aurkeztu dizkigute, demokraziaren askatasuna kapitalismoaren gizabakoaren erabaki askatasunarekin lotuz. Baina binomio hori guztiz asmatutakoa da, azken urteotan ondo ikusi baitugu, demokrazia berdintasunean oinarritua dagoen bitartean, kapitalismoak ezberdintasunean duela funtsa. Horrela, Nancak sinboloak trukatzeko modu berean, kontzeptu hutsak nahasten dizkigute askotan hizlarien joko erretorikoek.

Artea demokratikoa eta masiboa bada, gehienetan, poliarkietan bezala, bere kalitatea murriztuta ikustearen arriskuan jartzen da. Baina arteak hitz egin dezake demokraziari buruz, eta, gizabanako desberdinak bateratzean gertatzen den era berean, badu gogoetara daraman eztabaida pizteko aukera.¶